

---

**Є. М. Харченко, Т. В. Синіцька, О. В. Чернишов,**

Одеський національний медичний університет,

кафедра соціальної допомоги, загальної та медичної психології, Одеса, Україна.

**E. N. Kharchenko, T. V. Sinitskaya, A. V. Chernyshev,**

Odessa national medical university,

department of social helping, general and medical psychology, Odessa, Ukraine.

# ДОСЛІДЖЕННЯ ХАРАКТЕРУ ХІМІЧНОЇ ТА НЕХІМІЧНОЇ ЗАЛЕЖНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ З НЕПСИХОТИЧНИМИ ПСИХІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ

**ИССЛЕДОВАНИЕ ХАРАКТЕРА ХИМИЧЕСКОГО И НЕХИМИЧЕСКОГО ЗАВИСИМОГО ПОВЕДЕНИЯ У ПОДРОСТКОВ С НЕПСИХОТИЧЕСКИМИ ПСИХИЧЕСКИМИ РАССТРОЙСТВАМИ**

**CHARACTER STUDY OF CHEMICAL AND NONCHEMICAL ADDICTIVE BEHAVIOR IN ADOLESCENTS WITH THE NONPSYCHOTIC MENTAL DISORDERS**

УДК 544.634-039.6

Статья поступила в редакцию 28.04.2015

## **Резюме**

В статті представлено результати дослідження трьох груп підлітків, які страждають на соматоформні вегетативні розлади, невротичні, пов'язані зі стресом розлади, афективні розлади настрою щодо розподілу досліджених за хімічною та нехімічною поведінкою. Проведене дослідження дозволило виявити, що серед видів нехімічної залежної поведінки в досліджених трьох груп превалювала Інтернет-залежність, серед хімічних адикцій в досліджуваних найчастіше зустрічалась нікотинова залежність.

## **Ключові слова**

*хімічна залежна поведінка, нехімічна залежна поведінка, підлітковий вік.*

## **Резюме**

В статье приведены результаты исследования трех групп подростков, страдающих соматоформными вегетативными расстройствами, невротическими, связанными со стрессом расстройствами, аффективными расстройствами настроения при распределении обследованных по химическому и нехимическому поведению. Проведенное исследование позволило выявить, что среди видов нехимического зависимого поведения в исследованных трех группах превалировала Интернет-зависимость, среди химических аддикций чаще всего встречалась никотиновая зависимость.

## **Ключевые слова**

*химическая зависимое поведение, нехимическое зависимое поведение, подростковый возраст.*

## **Resume**

The presents the results of the study three groups of adolescents with somatoform vegetative disorders, neurotic, stress-related disorders, and affective mood disorders studied the distribution of chemical and nonchemical behavior. The study revealed that among the non-chemical forms of addictive behavior in the studied three groups of Internet addiction

---

prevalent among chemical addiction in the test is most common nicotine dependence.

**Keywords**

*chemical dependent behavior, non-chemical dependent behavior, adolescence.*

---

В Україні в останні роки спостерігається значна тенденція до зростання розповсюдженості залежностей у підлітків при непсихотичних психічних розладах (НППР) серед осіб підліткового віку, і дана закономірність є більш достовірною, ніж зростання кількості психічних та поведінкових розладів серед підлітково-дитячої популяції в цілому [1 – 4]. Таким чином, вивчення стану психічного здоров'я підлітково-юнацького віку є актуальним як у теоретичному, так і практичному відношенні, вирішення проблем пов'язаних із збереженням, зміцненням психічного здоров'я даної групи населення [1, 5 – 7].

**Матеріали дослідження.**

Вибір цільових груп дослідження, методів дослідження й організація його процедури були зумовлені метою і завданнями дослідження. За дослідженням з метою вивчення особливостей больового синдрому в підлітково-юнацькому віці нами було відібрано 367 підлітків. В переважній більшості випадків пацієнти виявлялися лікарями загально-соматичного профілю у поліклініках, стаціонарах, клінічні прояви захворювання яких не вкладалися в картину сомато-неврологічного характеру, або були резистентними до класичної терапії больового синдрому, у зв'язку з чим пацієнти перенаправлялися до психіатра, також дана категорія виявлялася в психоневрологічному диспансері, певна частина з них у подальшому поступала в дитячі відділення психіатричної лікарні, деякі госпіталізувалися нами спеціально, як тематичні хворі згідно дисертаційного дослідження. Таким чином протягом 2011 – 2015 років від всіх хворих, що звернулися по допомогу, згідно критеріїв включення / виключення нами було відібрано 304 пацієнти для дослідження. Дослідження було проведено з дотриманням принципів біоетики та деонтології на базах загально-терапевтичного, кардіологічного, неврологічного і гастроентерологічного відділень Миколаївської обласної дитячої лікарні, психоневрологічного диспансеру і Миколаївської обласної психіатричної лікарні №1. Хворим було оголошено тему та мету наукової роботи, також в ході бесіди неодноразово підкреслювалось, що участь пацієнтів в даному дослідженні є цілком добровільною і конфіденційною. Пацієнтам надавалось право не відповідати на будь-яке питання, а також перервати опитування, нічого при цьому не пояснюючи. Серед загальної кількості обстежених для участі в подальшій роботі було відібрано 304 підлітки. Всі підлітки були нами розділені на три групи дослідження. Основним критерієм розподілу на групи був виявлений психічний розлад, а додатковим – тип локалізації супутнього больового синдрому. До першої групи (Г1) увійшло 105 підлітків, які страждали на соматоформний вегетативний розлад (дисфункція) (F45.3). До другої групи (Г2) увійшло 98 підлітків з невротичними, пов'язаними зі стресом розладами (тривожно-фобічні розлади (F40), інші тривожні розлади (F 41), а до третьої групи (Г3) було віднесено 101 підлітка з афективними розладами настрою (легкий депресивний епізод з соматичними симптомами (F32.01)).

Результати проведеного дослідження наведено в табл. 1 і 2.

За даними таблиці серед видів нехімічної залежної поведінки в досліджених трьох груп превалювала Інтернет-залежність (юнаки: Г1 – 63,0%, Г2 – 75,6%, Г3 – 86,1%; дівчата: Г1 – 57,6%, Г2 – 82,5%, Г3 – 72,4%), при чому в дівчат всіх груп прояви Інтернет-залежності зустрічалися частіше у порівнянні з групами юнаків ( $p < 0,05$ ). Серед проявів Інтернет-залежності найчастіше спостерігалися: патологічне спілкування в соціальних мережах, пошук малюнків, патологічний апгрейдінг, надлишковий пошук інформації, патологічний Інтернет-серфінг. На другому місці за частотою зустрічалися прояви комп'ютерної залежності, а саме патологічний гемблінг (юнаки: Г1 – 56,5%, Г2 – 58,5%, Г3 – 72,1%; дівчата: Г1 – 47,5%, Г2 – 47,4%, Г3 – 69,0%), при цьому значного розходження між групами за гендерною ознакою виявлено не було ( $p \geq 0,05$ ). Емоційно-залежні відносини у родині зустрічалися здебільшого в підлітків Г2 та Г3, при цьому більшою мірою серед дівчат (юнаки: Г1 – 23,9%, Г2 – 80,5%, Г3 – 44,2%; дівчата: Г1 – 23,7%, Г2 – 71,9%, Г3 – 39,7%). Прояви харчової залежності також були більш притаманними досліджуваним Г2 та Г3 (юнаки: Г1 – 13,0%, Г2 –

**Таб. 1.** Розподіл досліджених за характером нехімічної залежної поведінки

Характеристики залежної поведінки	Стать	Досліджені групи			Всього в підгрупах
		Г1	Г2	Г3	
Залежність від перегляду TV	Ю	3 (6,5)	6 (14,6)	3 (7,0)	12 (9,2)
	Д	4 (6,8)	8 (14,0)	9 (15,5)	21 (12,1)
Інтернет – залежність	Ю	29 (63,0)	31 (75,6)	37 (86,1)*	97 (74,6)
	Д	34 (57,6)	47 (82,5)*	42 (72,4)	123 (70,7)
Комп'ютерна залежність (ігри)	Ю	26 (56,5)	24 (58,5)	31 (72,1)	81 (62,3)
	Д	28 (47,5)	27 (47,4)	40 (69,0)**	95 (54,6)
Харчова залежність (анорексія)	Ю	6 (13,0)	13 (31,7)	14 (32,6)	33 (25,4)
	Д	8 (13,6)	21 (36,8)*	19 (32,8)*	48 (27,6)
Залежність від читання	Ю	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)
	Д	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)
Залежність від роботи	Ю	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)
	Д	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)
Емоційно–залежні відносини з партнером	Ю	2 (4,4)	2 (4,9)	2 (4,7)	6 (4,6)
	Д	4 (6,8)	4 (7,0)	5 (8,6)	13 (7,5)
Емоційно–залежні відносини у родині	Ю	11 (23,9)	33 (80,5)**	19 (44,2)	63 (48,5)*
	Д	14 (23,7)	41(71,9)**	23 (39,7)	78 (27,6)
Сексуальна залежність	Ю	1 (2,2)	1 (2,4)	0 (0,0)	2 (1,5)
	Д	1 (1,7)	3 (5,3)	1 (1,7)	5 (2,9)
<i>Всього за статтю</i>	<i>Ю</i>	<i>46 (43,8)</i>	<i>41 (41,8)</i>	<i>43 (46,2)</i>	<i>130 (42,8)</i>
	<i>Д</i>	<i>59 (56,2)</i>	<i>57 (58,2)</i>	<i>58 (53,8)</i>	<i>174 (57,2)</i>

**Примітки:**

\* –  $p < 0,05$  при порівнянні груп дослідження між собою або при порівнянні за гендерною ознакою;

\*\*  $p < 0,05$  при порівнянні груп дослідження між собою та при порівнянні за гендерною ознакою.

31,7%, Г3 – 32,6%; дівчата – Г1 – 13,6%, Г2 – 36,8%, Г3 – 32,8%). Інші види нехімічної залежної поведінки зустрічалися в досліджуваних групах в поодиноких випадках.

Дані щодо розподілу досліджуваних за видами хімічної залежності наведено в наступній таблиці.

**Таб. 2.** Розподіл досліджених за характером хімічної залежної поведінки

Характеристики залежної поведінки	Стать	Досліджені групи			Всього в підгрупах
		Г1	Г2	Г3	
Кофеїнова залежність	юнаки	5 (10,9)	7 (17,1)	6 (14,0)	18 (13,9)
	дівчата	11 (18,6)	9 (15,8)	8 (13,8)	28 (16,1)
Опіоїдна залежність	юнаки	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)
	дівчата	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)
Залежність від галюциногенів	юнаки	1 (2,2)	0 (0,0)	0 (0,0)	1 (0,8)
	дівчата	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)
Залежність від психостимуляторів <sup>1</sup>	юнаки	9 (19,6)	11 (26,8)	12 (27,9)	32 (24,6)
	дівчата	7 (11,9)	8 (14,0)	14 (24,1)	29 (16,7)
Нікотинова залежність	юнаки	15 (32,6)	12 (29,3)	16 (37,2)	43 (33,1)
	дівчата	17 (28,8)	11 (19,3)	14 (24,1)	42 (24,1)
Залежність від легких органічних розчинників	юнаки	2 (4,4)	1 (2,4)	2 (4,7)	5 (3,9)
	дівчата	1 (1,7)	0 (0,0)	1 (1,7)	2 (1,2)
Зловживання алкоголем	юнаки	5 (10,9)	4 (9,8)	8 (18,6)	17 (13,1)
	дівчата	6 (10,2)	7 (12,3)	9 (15,5)	22 (12,6)
Каннабіоїдна залежність	юнаки	4 (8,7)	2 (4,9)	5 (11,6)	11 (8,5)
	дівчата	4 (6,8)	6 (10,5)	3 (5,2)	13 (7,5)
<i>Всього за статтю</i>	<i>юнаки</i>	<i>46 (43,8)</i>	<i>41 (41,8)</i>	<i>43 (46,2)</i>	<i>130 (42,8)</i>
	<i>дівчата</i>	<i>59 (56,2)</i>	<i>57 (58,2)</i>	<i>58 (53,8)</i>	<i>174 (57,2)</i>

**Примітка:** – 1 – енергетичні напої.

Серед хімічних адикцій в досліджуваних найчастіше зустрічалась нікотинова залежність (юнаки: Г1 – 32,6%, Г2 – 29,3%, Г3 – 37,2%; дівчата: Г1 – 28,8%, Г2 – 19,3%, Г3 – 24,1%), значної різниці між групами та за гендерною ознакою виявлено не було ( $p \geq 0,05$ ). Досить часто в підлітків трьох груп дослідження зустрічалися прояви залежності від психостимуляторів, при цьому в переважній більшості вони виражались в неконтрольованому прийомі енергетичних напоїв типу «Burn», «Red Bull». В Г1 даний вид залежності спостерігався у 19,6% юнаків та у 11,9% дівчат; в Г2 – у 26,8% та 14,0% відповідно; в Г3 – 27,9% та 24,1%. До 20% підлітків досліджуваних груп чоловічої та жіночої статі страждали на кофеїнову залежність (юнаки: Г1 – 10,9%, Г2 – 17,1%, Г3 – 14,0%; дівчата: Г1 – 18,6%, Г2 – 15,8%, Г3 – 13,8%). Алкогольна адикція спостерігалась в 10,9% юнаків та 10,2% дівчат Г1; в Г2 розподіл за гендерною ознакою відповідно був 9,8% та 12,3%; серед юнаків Г3 алкоголем зловживали 18,6%, серед дівчат – 15,5%. В деяких випадках юнаки та дівчата,

---

які брали участь в дослідженні, зловживали канабісом та його похідними (юнаки: Г1 – 8,7%, Г2 – 4,9%, Г3 – 11,6%; дівчата: Г1 – 6,8%, Г2 – 10,5%, Г3 – 5,2%). В незначній кількості випадків в досліджуваних групах спостерігалися прояви залежностей від легких органічних розчинників та галюциногенів. Проявів опіоїдної залежності виявлено не було.

Нашу увагу привернули прояви залежності в обстеженого контингенту підлітків, тому, що будь-яка адикція часто виступає адаптогеном та маскує прояви основного психічного або поведінкового розладу і це «змазує» картину хвороби та знижує ефективність надання медико-психологічної допомоги.

### **ВИСНОВКИ**

1. Проблема психічного здоров'я підлітків знаходиться в центрі уваги психіатрів у зв'язку з ростом розповсюженості неспихотичних психічних розладів (НППР) серед зазначеного контингенту протягом останніх років. Визнається, що ця тенденція є більш істотною, аніж зростання психічної захворюваності серед дитячої популяції в цілому, що дозволяє вважати цю проблему суттєвою не лише в суто медичному, але й в соціальному відношенні.
2. Серед видів нехімічної залежної поведінки в досліджених трьох груп превалювала Інтернет-залежність (юнаки: Г1 – 63,0%, Г2 – 75,6%, Г3 – 86,1%; дівчата: Г1 – 57,6%, Г2 – 82,5%, Г3 – 72,4%).
3. Серед хімічних адикцій в досліджуваних найчастіше зустрічалась нікотинова залежність (юнаки: Г1 – 32,6%, Г2 – 29,3%, Г3 – 37,2%; дівчата: Г1 – 28,8%, Г2 – 19,3%, Г3 – 24,1%), значної різниці між групами та за гендерною ознакою виявлено не було ( $p \geq 0,05$ ).

---

### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Особенности возрастного патоморфоза неспихотических депрессивных расстройств / Л. С. Аведисова, К. В. Захарова, Н. В. Миронова [и др.] // Вестник медицинского института Ревиз. – 2013. – №11. – С. 7 – 13.
2. Балашова С. В. Зависимость психопатологических и патопсихологических проявлений соматоформных расстройств от типа психотравмирующих переживаний личности: дис. ... к. мед. н.: 14.00.18 / Светлана Владимировна Балашова. – Оренбург, 2007. – 185 с.
3. Барденштейн Л. М. Острые преходящие психотические расстройства без симптомов шизофрении: клиника, динамика, прогноз / Л. М. Барденштейн, Г. А. Алешкина / Российский медицинский журнал. – 2014. – №3. – С. 13 – 16.
4. Илиади М. С. Прогноз качества терапии психических расстройств с учетом гендерных и социальных факторов / М. С. Илиади, А. В. Ежов // Таврический журнал психиатрии. – 2012. – Т. 16. – №2 (59). – С. 28 – 29.
5. Андрищенко А. В. Психические расстройства у пациентов общесоматической сети (клинико-эпидемиологические аспекты, психосоматические соотношения) / А. В. Андрищенко, Д. А. Бескова // Психиатрия. – 2011. – №2 (50). – С. 13 – 24.
6. Булатова М. В. Клинико-психопатологические характеристики органического расстройства личности у подростков (история вопроса и современный классификационный подход) / М. В. Булатова // Российский психиатрический журнал. – 2011. – №5. – С. 55 – 64.
7. Lagopoulos J. Functional impairment in adolescents and young adults with emerging mood disorders / J. Lagopoulos, I. B. Hickie // B.J.P. – 2014. – Vol. 205. – P. 362 – 368.